

УДК 338.431

**Мельник Альона Олексіївна**

Доктор економічних наук, професор

*Київський національний університет технологій та дизайну***Новіков Дмитро Вікторович***Київський національний університет технологій та дизайну***ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ  
В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

*Розглянуто сутність поняття конкурентоспроможності та його класифікацію. Представлено основні підходи до його тлумачення. Визначено основні аспекти управління конкурентоспроможністю в умовах економічної інтеграції. Запропоновано систему заходів з підвищення рівня конкурентоспроможності на ринку сільськогосподарства.*

*Ключові слова: конкурентоспроможність, управління конкурентоспроможністю, економічна інтеграція, умови економічної інтеграції, конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції.*

**Постановка проблеми.** Господарська діяльність у ринкових умовах завжди супроводжується невід'ємною складовою – конкуренцією та конкурентоспроможністю. Суб'єкт господарювання керуючись вектором ефективного здійснення своєї діяльності має на меті отримати вищі фінансові та якісні показники. Проте повторне виконання однакових процесів у ході виробництва без звернення уваги на певні аспекти продукції може мати різного роду ефект, який спричинить втрату існуючих ринкових позицій. Хоча за майже 30-ти річну історію незалежності України ділове середовище підпорядковується глобальним тенденціям і намагається відповідати сучасним запитам з боку стейкхолдерів, рівень теоретичного базису знань про конкуренцію та конкурентоспроможність залишається на недостатньо високому рівні. Адже дані поняття видозмінюються відповідно до розвитку усіх сфер життя країни. Тому актуально буде висвітлити сучасні погляди щодо сутності конкурентоспроможності та визначити основні аспекти, які формують її як категорію.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблема дослідження є актуальною оскільки можемо знайти низку наукових робіт, які вивчають конкурентоспроможність. Серед найбільш відомих іноземних і вітчизняних дослідників виділяють: М. Портер, М. Сторпер, П. Кругман – розглядали конкурентоспроможність країн, регіонів, базуючись на різних складових, які формують конкурентні переваги. Б.В. Буркинський досліджував основи конкурентоспроможності всередині країни; Р.А. Фатхутдінов дослідницьку діяльність спрямував на вивчення конкурентоспроможності підприємства; О.І. Амоша управління конкурентоспроможністю країни в перехідних умовах; П.Ю. Беленький заглиблюється в дослідження даного поняття на видах різних ринкових структур; І.Л. Дулісова розглядає категорію «конкурентоспроможність» на рівні підприємства. Дослідницька діяльність в даному напрямі триває й на сьогодні. Адже загального визначення сутності конкурентоспроможності недостатньо для його застосування на різних рівнях економіки, для відповідної галузі виробництва, існуючих видів ринку, для кожного підприємства та значної кількості товарів, послуг. Тому у даній роботі слід зосередити увагу на кожному визначенні конкурентоспроможності в умовах економічної інтеграції.

**Метою** статті є формування базового визначення конкурентоспроможності в умовах економічної інтеграції.

**Виклад основного матеріалу.** Конкурентоспроможність як характеристика країни, підприємства, продукції, підпорядковується поняттю конкуренції. Вона забезпечує існування конкурентоспроможності та стимулює суб'єктів господарювання до заходів її підвищення. Тому першочергово, розкриємо загальне розуміння конкуренції.

Дослідження терміну «конкурентоспроможність» поглиблюється у науковій літературі з тих пір, як породжуються дискусії щодо його визначення – наприкінці 1980-х і на початку 1990-х років (Пол Кругман 1994; Майкл Портер 1990) [1-2]. Різні погляди щодо тлумачення конкурентоспроможності та її цінності, ніколи не були дійсно примирені. Виходячи з результатів цих обговорень виділяють два напрями визначення конкурентоспроможності: витрати/можливість експорту проти продуктивності.

З точки зору співвідношення витрат/ринкової частки, конкурентоспроможність як ринковий рівень собівартості, який дозволяє компаніям успішно конкурувати на міжнародному ринку. Дана позиція спирається на «зовнішній баланс» регіону, а саме на його здатність продавати товари та послуги, захист частки на міжнародному ринку та формуванні потоку для оплати імпорту. Таке розуміння конкурентоспроможності є важливим для організацій, які можуть відслідковувати та управляти

макроекономічними дисбалансами. У концепції конкурентоспроможності Кругмана прослідковується негативний вплив на розвиток регіонів у випадку встановлення конкуренції нульової суми між регіонами (знижуються витрати, проте зростає експорт) [2].

Розглянемо конкурентоспроможність з точки зору продуктивності. Портер наголошує на конкурентоспроможності як на рівні продуктивності даної місцевості, який підтримує рівень життя населення у цій місцевості. Конкурентоспроможність забезпечується наявними факторами виробництва.

Два дослідження конкурентоспроможності є взаємопов'язаними, адже продуктивність та витрати є важливим індикатором макроекономічного балансу.

Здатність підприємства брати участь у конкурентній боротьбі за рахунок наявності певної переваги і визначає поняття «конкурентоспроможність». Конкурентоспроможність розглядається як ключова ознака для оцінки можливого потенціалу країни, галузі, підприємства. Питання сутності поняття «конкурентоспроможності» знаходимо досить поширеним у науково-дослідних доробках, які акцентують свою увагу на підходах до формування сталої стратегії розвитку країни, галузі, підприємства. Так у таблиці 1 розглянуто декілька визначень.

Таблиця 1

## Підходи до визначення «конкурентоспроможності»

Тлумачення	Автор
Порівняльна перевага по відношенню до інших фірм, здатність суб'єкта ринкових відносин бути на ринку на одному рівні з наявними там аналогічними конкуруючими суб'єктами.	М. Портер [1]
Конкурентоспроможність – відносна характеристика, яка відображає відмінність процесу розвитку одного виробника від конкурента як за рівнем задоволення своїми товарами чи послугами конкретної суспільної потреби, так і за ефективністю виробничої діяльності.	М. Єрмолов [8]
Властивості, що створюють переваги для суб'єкта економічної конкуренції.	М. Гелвановський, В. Жуковська, І. Трофімова [7]
Здатність ефективно розпоряджатися власними і позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку. Виробництво і реалізація конкурентоспроможних товарів – обов'язкова умова конкурентоспроможності фірми, оскільки є результатом її конкурентних переваг по всьому спектру проблем управління компанією	С. Ярошенко
Комплексна характеристика діяльності підприємств, яка базується на аналізі різних аспектів виробничо-господарської діяльності (виробничий потенціал, трудові ресурси, забезпеченість матеріалами, фінансові результати діяльності та ін.) і дозволяє визначити «сильні сторони» підприємств у конкурентній боротьбі, знайти способи досягнення переваг над конкурентами	Г. Азоев
Комплексне поняття, що характеризується системою і якістю управління, якістю продукції, широтою та глибиною асортименту, затребуваного суспільством або окремими його членами, стабільним фінансовим станом, здатністю до інновацій, ефективним використанням ресурсів, цілеспрямованою роботою з персоналом, рівнем системи товароруху і сервісом фірми.	Л. Калашникова
Властивість об'єкта, що характеризується ступенем реального або потенційного задоволення ним конкретної потреби порівняно з аналогічними об'єктами, які представлені на даному ринку	Р. Фатхутдінов [13]

*Джерело: сформовано автором за матеріалами [1, 7, 8, 13]*

Аналіз сутності конкурентоспроможності дозволяє виділити головні риси цього поняття:

- ефективне введення господарської діяльності;
- формування конкурентної переваги;
- динамічність та змінність;
- залежить від факторів мікро та макросередовища;
- конкурентоспроможність виступає стимулом до підвищення продуктивності праці, ефективнішого використання факторів виробництва.
- конкурентоспроможність продукції або послуг, яку воно виготовляє або надає, проте ці категорії, хоч і є взаємозв'язаними, але не тотожними [1].

Конкурентоспроможність підприємства визначається рівнем якості продукції, послуг чи робіт, які реалізуються на певному ринку. У сучасному діловому середовищі доцільно розглядати конкурентоспроможність через призму відповідних дисциплін:

- з точки зору економіки конкурентоспроможність має забезпечити ефективне використання ресурсів для отримання максимального фінансового результату;
- з позиції маркетингу конкурентоспроможність передбачає максимально можливе задоволення потреб споживачів, клієнтів;
- стосовно політики дане поняття визначає легітимність господарської діяльності та відповідність встановленим нормативно-правовим актам даної країни (дотримання законів і норм на вищому рівні, ніж решта гравців ринку);
- тлумачення конкурентоспроможності з соціальної точки зору: це здійснення господарської діяльності з урахуванням вимог суспільства та підтримки соціально-відповідального образу. Дана форма конкурентоспроможності відіграє значну роль у свідомості цільової аудиторії.
- екологічна конкурентоспроможність – впровадження проектів по використанню альтернативних джерел енергії, використання «безвідхідної» моделі виробництва [10].

Форми конкурентоспроможності лише підтверджують багатоаспектність та складність у визначенні ефективного управління, оскільки дана категорія потребує перманентного дослідження поведінки та трендів кожного з факторів.

Конкурентоспроможність класифікують за наступними ознаками рис. 1.

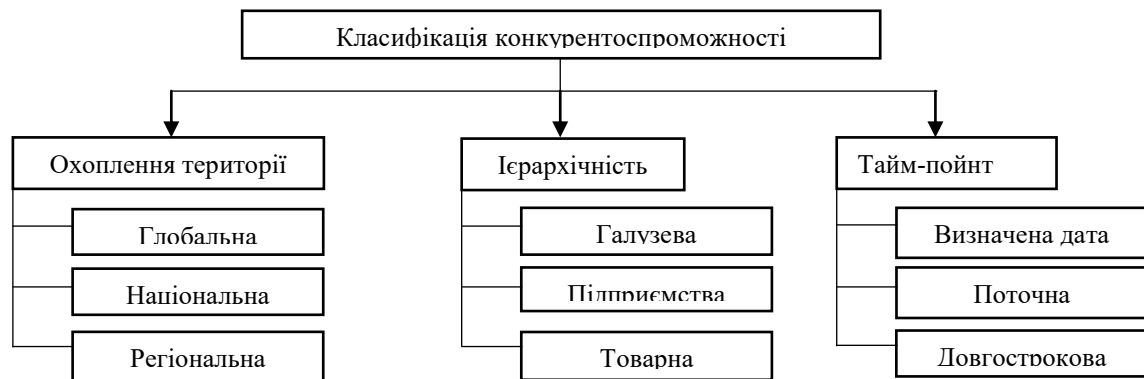


Рис. 1. Класифікація конкурентоспроможності

Джерело: сформовано автором за матеріалами [8]

Кожен суб'єкт господарювання згідно цієї класифікації здатен визначити свої слабкі та сильні сторони відносно ринкових умов і рівня конкурентоспроможності інших гравців ринку. Взагалі класифікація дозволяє отримати додаткову інформацію про можливості та загрози, які можуть виникати у даний момент часу, в даному місці, за даних умов. Швидкоплинність та взаємозв'язок між явищами та процесами, що відбуваються сьогодні вимагають від підприємств «вчорашньої» реакції на завтрашні події.

Конкурентоспроможність як і будь-яка складова господарської діяльності не може існувати осторонь інтеграційних процесів. Особливо в умовах економічної інтеграції. Саме поняття «економічна інтеграція» об'єктивний процес розвитку глибоких, стійких взаємозв'язків та поділу праці між національними господарствами, створення міжнародних господарських комплексів у межах держави [11]. Проте доцільніше розглядати економічну інтеграцію як: форма інтернаціоналізації господарської діяльності (виробництва), зближення та поглиблення взаємодії національних економік. Вона зумовлена зростом продуктивних сил, підвищенням рівня усупільнення виробництва та науково-технічною революцією [5].

Головними особливостями, які визначають економічні інтеграційні процеси є:

- економічні процеси регулюються спільними зусиллями декількох держав;
- поява цілісного господарського комплексу з власною системою відтворення;
- зменшення впливу на рух товарів, капіталів і робочої сили з боку
- адміністративних і економічних бар'єрів;
- поглиблення міжнародного поділу праці;
- зростання рівня відкритості національних економік [2].

Конкурентоспроможність в умовах економічної інтеграції піддається якісному та кількісному впливу з боку нових або змінених факторів. Визначним у цьому питанні постає рівень розвитку підприємства,

галузі, держави. Оскільки учасник, що має менші показники господарської діяльності адаптується до нових вимог. І шляхом дослідження кон'юнктури ринку знаходить власні способи формування мінімального рівня конкурентоспроможності. Проте конкурентоспроможність є гнучкою складовою і тому потрібно враховувати будь-які можливі зміни в макро- та мікросередовищі. Пропоную ввести термін «*мінімальний рівень конкурентоспроможності*». І розглянути його визначення з різних кутів. Так, наприклад, мінімальний рівень конкурентоспроможності країни характеризує можливість реалізації товарів і послуг в обсязі, що дозволяє конкурувати з країнами відповідного рівня розвитку.

Беручи до уваги, мінімальний рівень конкурентоспроможності галузі та підприємства, то вони мають відповідні визначення, що й країни.

Мінімальний рівень конкурентоспроможності товару – слід тлумачити як рішення, які даний товар пропонує на рівні з суміжними одиницями, але за різної величини витрат на його виготовлення. Головним аспектом є оцінка необхідності формування мінімального рівня, оскільки слід враховувати низку чинників, як економічних так і маркетингових.

Міжнародні інтеграційні процеси обов'язково супроводжуються перехідними процесами – відкриттям країнами своїх економік, яке веде до збільшення притоку на їх внутрішні ринки товарів, послуг, капіталів і робочої сили інших країн. Це ускладнює реалізацію вітчизняної продукції на власному ринку та посилює дію на ньому фактору конкуренції. Але, інтегруючись з іншою країною, отримуємо від іншої країни аналогічне відкриття її ринку, що покращує можливості реалізації продукції на цьому зовнішньому ринку. І для розглядуваної країни інтеграція з іншою країною виявиться доцільною у тому випадку, коли втрати від посилення конкуренції на внутрішньому ринку стануть меншими тих здобутків, які країна отримає на зовнішньому ринку. Тобто, існує певний зв'язок між процесами інтеграції країн і станом їх конкурентоспроможності [11].

Звідси випливає, що конкурентоспроможність продукту, підприємства, країни буде вищою на ринках, де реалізується більша кількість відповідних благ.

За своєю сутністю економічна інтеграція покликана підвищити конкурентоспроможність кожного з учасників. Відкриваються нові можливості для ефективної співпраці у межах державно-галузевих масштабах. Суб'єкти господарської діяльності в свою чергу втрачають свою незалежність та самобутність, більшості з них доводиться прогресувати швидкими темпами для набуття необхідного рівня якості результатів їх діяльності. Таким чином, існує тісний зв'язок між поняттями «конкурентоспроможність національної економіки» та «міжнародна інтеграція» і базується він на існуванні тісного взаємозв'язку між процесами поділу праці та розвитком конкуренції між підприємствами [9].

Згідно наведеної класифікації на рис. 1 конкурентоспроможність того чи іншого товару в умовах економічної інтеграції набуває загального характеру, адже на ринках інших учасників присутня продукція певної країни, яка складається з результатів діяльності галузі, окремих підприємств. І відповідно починаючи, з початкового рівня виробництва продукції починає формуватися рівень конкурентоспроможності, який відповідає за попит на даний вид продукції на ринках інших країн.

Основною метою інновацій є забезпечення економічності та екологічності виробництва [12]. Інтенсифікація заходів з підвищення рівня конкурентоспроможності в умовах економічної інтеграції також зумовлена низькою платоспроможністю населення, звідси зростає роль експорту – як головного джерела надходжень з реалізації сировинної галузі виробництва. Управління конкурентоспроможністю потребує охоплення значної кількості факторів мікро- та макросередовища. Ще більш складним постає питання їх синергії. Впроваджуючи нововведення, слід розглядати результати в довгостроковому періоді та адаптувати їх до вимог, які існують на відповідному ринку. І це питання доцільно розглядати окремо в наступних дослідницьких роботах.

**Висновки.** Отже, існує значна кількість підходів до визначення та класифікації конкурентоспроможності. Проте слід розуміти, що конкурентоспроможність – комплексна характеристика регіонів, країн, галузі, підприємства, продукту, яка відображає його здатність за даних умов витрат на виробництво отримувати необхідний показник продуктивності. Процес економічної інтеграції передбачає пошук нових форм конкурентоспроможності та впровадження інноваційних інструментів для формування необхідного рівня конкурентоспроможності.

#### Список використаних джерел

1. Porter, M. E. The Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. NY: Free Press, 1985.
2. Krugman P. Increasing Returns and Economic Geography / P. Krugman //Journal of Political Economy. – 1991. – ol. 99. – № 3. – P. 483-499.
3. Storper M. The Regional World: Territorial Development in Global Economy / M. Storper. – N.Y.; Guilford Press, 1997. – 338 p.
4. Азоев Г. Л. Конкуренція: аналіз, стратегія і практика / Г. Л. Азоев. – Москва: Центр економіки та маркетингу, 1996. – 208 с.
5. Амоша О. І. Якість трудового потенціалу та управління трудовою сферою в Україні: соціальна експертиза: монографія / О. І. Амоша, О. Ф. Новікова, В. П. Антоноук. – Донецьк НАН України, Інститут економіки промисловості, 2006. – 208 с.
6. Багрова І. В., Нефедова О. Г. Складові та фактори конкурентоспроможності // Вісник економічної науки України. – 2007. – №1(11). – С. 11-16.
7. Бельський П.Ю. Дослідження проблем конкурентоспроможності / П.Ю. Бельський //Вісник НАН України. – 2007. – № 5. – С. 9-18.

8. Гельвановский М. Конкурентоспособность в микро-, мезо- и макроуровневом измерениях / М. Гельвановский, В. Жуковская, М. Трофимова // Российский экономический журнал. – 1998. – № 3. – С. 98.
9. Дулисова И. Л. Конкурентоспособность фирмы и конкурентоспособность товара / И. Л. Дулисова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.marketing.spb.ru/read/essai/6.htm>
10. Конкурентоспособность продукции и предприятия / [Букринский Б. В., Лазварева Е. В., Агеева И. Н. и др.]; научн. ред. Букринский Б. В. – Одесса: ИПРЭИ НАН Украины, 2002 – 131 с.
11. Левківський, В. М. Теоретичні засади формування та розвитку міжнародної економічної інтеграції [Електронний ресурс] / В. М. Левківський, В. Г. Антоненко // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1 : Економіка. – 2012. – Вип. 2. – С. 120-124. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/NvChdieu\\_2012\\_2\\_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/NvChdieu_2012_2_20)
12. Особливості інновацій в сільському господарстві / О. І. Янковська. // Економіка. Управління. Інновації. – 2010. – № 2.
13. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент / Р.А. Фатхутдинов. – М.: Маркетинг, 2002. – 892 с.

УДК 658.11

**Порфіренко Володимир Іванович**  
Кандидат економічних наук, доцент  
Національний транспортний університет  
**Дехтяренко Дмитро Павлович**  
Національний транспортний університет

### АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДНОЧИХ ФОРМ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

*У статті проаналізовано суб'єкти підприємницької діяльності недержавної форми власності на основі статистичних даних їх кількості у період останніх 4-6 років. Надано інформацію про діяльність найбільш поширених форм підприємництва різних країн Європи, їх корпоративні особливості. Наведено пояснення щодо переважання одних суб'єктів над іншими в Україні.*

*Ключові слова: господарські товариства, акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства, публічні акціонерні товариства, приватні акціонерні товариства.*

Україна з часів набуття незалежності пройшла довгий шлях побудови нової правової основи господарської діяльності, в рамках цього використовуючи найкращий європейський досвід, починаючи від Конституції, закінчуючи різноманітними законами і нормативно-правовими актами. То ж першим основним пунктом, який гарантує право на працю є ст. 43 Конституції України, де закріплено можливість громадян заробляти собі на життя. Щодо підприємницької діяльності існує ст. 42 Конституції України, якою втілено право на підприємницьку діяльність, що не заборонена законом. Безпосереднє регулювання підприємництва здійснюється нормами законодавства України. Зокрема, за період з 1991 року до теперішнього часу було прийнято значну кількість законів, серед яких слід відзначити Закон України «Про підприємництво» від 26.02.91, Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.91, Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 17.06.18 [1], Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.08, Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.01, Закон України «Про оренду державного та комунального майна» від 10.04.92, Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.92, Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.96, Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.07, Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 28.06.15 тощо. У результаті розвитку процесу законотворчості в Україні було прийнято два фундаментальні кодекси, які регулюють відносини в сфері підприємницької діяльності – Господарський [2] та Цивільний кодекси України [3]. У результаті сформовано також Податковий кодекс, який регулює відносини держави і підприємств у питанні податків (ПДВ, ПДФО, ЄСВ, ВЗ та ін.).

Зважаючи на розвиток капіталістичного ладу в нашій країні більш доцільно розглянути підприємства приватної власності, частка яких постійно зростає, зважаючи на виклики світових тенденцій розвитку ринкових умов. Дамо характеристику господарським, акціонерним товариствам, приватним підприємствам (ПП) та фізичним особам-підприємцям (ФОП), які діють на території України.

Господарські товариства – це господарські організації, які створюються фізичними та/або юридичними особами на договірних засадах шляхом об'єднання майна та підприємницької діяльності з метою отримання прибутку (як загальне правило). Акціонерне товариство (АТ) – господарське товариство, статутний фонд якого поділений на певну кількість часток рівної номінальної вартості, виражених в акціях, і яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями усім своїм майном, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах вартості належних їм акцій [7].